

POLACY UCZĄ SIĘ UKRAIŃSKIEGO. WPŁYW CZYNNIKA TYPOLOGICZNEGO NA PROCESY PRZYSWAJANIA JĘZYKÓW OBCYCH

DAGMARA NOWACKA

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin — Polska
dagfryz@kul.pl

**ПОЛЯКИ ВИВЧАЮТЬ УКРАЇНСЬКУ МОВУ.
ВПЛИВ ТИПОЛОГІЧНОГО ФАКТОРА
НА ПРОЦЕСИ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

ДАГМАРА НОВАЦЬКА

Люблінський католицький університет Івана Павла II, Люблін — Польща

АНОТАЦІЯ. Перша частина статті — це спроба окреслити ситуацію вивчення української мови в Польщі не лише як мови нацменшини, але і як іноземної мови. Поляки охоче вивчають іноземні мови, зокрема й мови своїх сусідів, а отже, українську та російську. Чи близька спорідненість мов допомагає, чи, швидше, заважає ефективно її вивчити? Друга частина статті — аналіз частотних студентських помилок.

**THE POLISH LEARN UKRAINIAN. THE EFFECT
OF TYPOLOGICAL DISTANCE FACTOR ON THE PROCESS
OF FOREIGN LANGUAGES ACQUISITION**

DAGMARA NOWACKA

The John Paul II Catholic University of Lublin, Lublin — Poland

ABSTRACT. The first part of this article is an attempt to outline the educational situation of the Ukrainian language in Poland not only as the language of a national minority, but also as a foreign language. The Polish like to learn foreign languages, including the languages of their neighbours, the Russian and Ukrainian languages. Does a close genetic relationship help or rather it is an obstacle to an effective language acquisition? In the second part of the article, based on the most common errors made by the students, the factors conditioning the process of acquisition have been highlighted.

Intensywnie zmieniająca się rzeczywistość na arenie międzynarodowej pociąga za sobą procesy integrujące bądź dyferencjujące społeczeństwa. Rozszerzenie granic Unii Europejskiej, otwarcie się nowych rynków pracy, większe możliwości migracyjne, związane już nie tylko z turystyką, międzynarodowe programy naukowe — to tylko namiastka możliwości zastosowania kompetencji lingwistycznych.

Polacy, wykorzystując koniunkturę, uczą się języków obcych. Według badania sondażowego Eurostatu, dotyczącego znajomości języków obcych w krajach UE, w Polsce znajomość języka obcego (najczęściej języka angielskiego) deklarowało 62 % społeczeństwa, w tym 17 % biegle, 34 % dobrze, 49 % w stopniu podstawowym¹.

Obecnie najpopularniejszymi językami obcymi w naszym kraju są: język angielski (podstawowe narzędzie komunikacji na świecie dla ponad 500 milionów użyt-

¹ Źródło elektroniczne: http://rynekpracy.pl/monitor_ryнку_pracy_1.php/wpis.233 (19.10.2015).

kowników), język niemiecki (język naszych zachodnich sąsiadów oraz najczęściej używany język w Parlamencie Europejskim), język francuski i język hiszpański (czołówka najbardziej przydatnych języków świata, przy czym hiszpański używany jest nie tylko w Europie, ale również w krajach Ameryki Południowej), język rosyjski (język krajów byłego ZSRR). Jednak coraz częściej ze względu na wymogi rynku pracy, zainteresowania kierowane są ku językom mniej popularnym, wręcz oryginalnym, takim jak: język chiński, koreański, japoński, język arabski czy języki skandynawskie, a nawet hindi². Jak zatem na tym tle kształtuje się pozycja języka ukraińskiego?

W porównaniu z językami wspomnianymi wyżej, nauka których wspomagana jest mnogością i różnorodnością materiałów glottodydaktycznych, język ukraiński w Polsce określany bywa często jako „rzadko nauczany język sąsiada”³. Nie do końca można zgodzić się z tym stwierdzeniem, chociaż argumentacja jego autorek wydaje się logiczna i przekonująca: „Mówiąc, że jest to język rzadko nauczany, mamy na myśli porównanie go z takimi językami, jak angielski, niemiecki, rosyjski. Ukraiński jest nauczany na równi z litewskim, słowackim czy czeskim, [...] Nic dziwnego: rosyjski i niemiecki mają obszar rozpowszechnienia o wiele większy niż granice państw — Federacji Rosyjskiej czy Niemiec, zaś pozostałe języki są bardziej związane z jednym terytorium (oczywiście poza miejscami zamieszkania mniejszości narodowych) — Ukrainą, Litwą, Słowacją, Czechami, Białorusią”⁴. Warto przy okazji zwrócić uwagę, że sytuację na Ukrainie komplikuje dodatkowo fakt silnej pozycji języka rosyjskiego, szczególnie w obwodach wschodnich oraz — w nieco mniejszym stopniu — centralnych.

Funkcjonowanie języka ukraińskiego w Polsce opiera się w głównej mierze na potrzebach komunikacyjnych mniejszości ukraińskiej i zagwarantowane jest odpowiednimi aktami prawnymi o charakterze międzynarodowym oraz wewnętrznym, zapewniając wolność zachowania i rozwoju mniejszości narodowej, między innymi własnej kultury i języka⁵.

Jako język mniejszości narodowej, drugiej co do liczebności po mniejszości niemieckiej, ukraiński funkcjonuje na terytorium niemalże całego kraju, gdyż w wyniku działań powojennych wysiedlano Ukraińców z ich rdzennych terenów ówczesnego województwa krakowskiego, rzeszowskiego i lubelskiego na tereny nowe, zdecydowanie odległe od miejsc rodzinnych (województwa: olsztyńskie, koszalińskie, wrocławskie, szczecińskie, zielonogórskie, gdańskie, opolskie, poznańskie i białostockie)⁶. Wobec niniejszych faktów można nawet pokusić się o stwierdzenie, że rozmieszczenie geograficzne ludności ukraińskiej w Polsce przypomina archipelag złożony z szeregu większych wysp, stanowiących liczniejsze skupiska ludności oraz mniejszych wysepek — niekiedy pojedynczych wiosek, w których wykorzystywany jest język ukraiński jako rodzimy w formie literackiej bądź gwarowej⁷.

² Opracowano na podstawie: A. Streczczeń, *Językowa oryginalność — to się oplaca*, [w:] „Semestr”. Magazyn studentów 2015, № 174, s. 50; K. Smolik, *Najważniejsze języki obce*, [w:] „Semestr”. Magazyn studentów 2016, № 178, s. 82.

³ S. Romaniuk, M. Saniewska, *Rzadko nauczany język sąsiada*, [w:] „Języki obce w szkole” 2014, № 4, [w:] Źródło elektroniczne: <http://jows.pl/content/rzadko-nauczany-j%C4%99zyk-s%C4%85siada?page=3> (12.03.2016).

⁴ Ibidem.

⁵ D. Nowacka, *Nauczanie języka ukraińskiego w Polsce. Prasa i wydawnictwa fachowe*, [w:] „Teki Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych — OL PAN” 2012, t. V, № 7, s. 110; Zob. też: H. Chałupczak, T. Browarek, *Mniejszości narodowe w Polsce 1918–1995*, Lublin 2000, s. 45.

⁶ E. Misiło, *Akeja „Wisła”*, Warszawa 1993, s. 32; W. A. Serczyk, *Historia Ukrainy*, Wrocław-Warszawa-Kraków 2001, s. 350.

⁷ D. Nowacka, *Prasa ukraińska w Polsce jako czynnik integracji ukraińskiej mniejszości narodowej w warunkach wysp kulturowych*, [w:] *Słowiańskie wyspy językowe i kulturowe*, red. E. Nowicka, M. Głuszkowski, Toruń 2013, s. 147.

Warto mieć na uwadze, że ze względu na bliskie sąsiedztwo i związaną z tym współpracę gospodarczo-kulturalną z obwodami przygranicznymi, można potwierdzić większą aktywność języka ukraińskiego w województwach wschodnich, niż np. w centralnych czy południowych. Języka naszego wschodniego sąsiada chcą się uczyć lubelscy przedsiębiorcy, nawiązujący współpracę z ukraińskimi partnerami, studenci, wykorzystujący wymagania lokalnego rynku pracy, pozostałe osoby, zafascynowane kulturą ukraińską, z którą przychodzi im obcować dosyć często ze względu na organizowane imprezy, spotkania, sympozja przez lubelskie ośrodki kultury oraz ośrodki akademickie.

Język ukraiński jako język ukraińskiej mniejszości narodowej funkcjonuje obecnie w szkolnictwie na wszystkich poziomach edukacyjnych, począwszy od klasy „0”, kończąc na szkołach ponadgimnazjalnych (dla uczniów jako L1) oraz w tzw. punktach nauczania, które tworzone są tam, gdzie liczebność uczniów nie pozwala na utworzenie klas. Naukę języka ukraińskiego można również podjąć na poziomie szkoły wyższej (jako język obcy oraz jako L1)⁸. Studia ukrainistyczne bądź slawistyczne z językiem ukraińskim istnieją obecnie w Uniwersytecie Warszawskim, Uniwersytecie Jagiellońskim, Uniwersytecie Wrocławskim, Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II oraz Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej. Niepodważalną zaletą studiów filologicznych jest to, że oprócz nauki języka z końcowym oczekiwanym poziomem C2 według ESOKJ (po ukończeniu drugiego stopnia), zapewniają solidną wiedzę filologiczną oraz wiedzę krajo- i kulturoznawczą, co zdecydowanie wpływa na kształtowanie kompetencji już nie tylko językowej, ale też i kulturowej. W praktyce oznacza to umiejętność skutecznego działania w wielonarodowej i wielokulturowej społeczności poprzez pewną wrażliwość na podobieństwa i różnice pomiędzy językami i kulturami.

Jest rzeczą oczywistą, że w porównaniu z innymi filologiami, obecność treści ukrainistycznych na szczeblu szkolnictwa wyższego jest niewspółmierna, a częstotliwość pojawiania się na etapach edukacyjnych I – IV sytuuje język ukraiński na równi z językami innych mniejszości narodowych w Polsce. I tutaj możemy zgodzić się z autorkami określenia języka ukraińskiego jako „rzadko nauczany język sąsiada”.

Pomimo długiej tradycji i wypracowanej metodyki, nauczanie języka ukraińskiego jako obcego w Polsce, ze względu na zmieniającą się rzeczywistość obiektywną i rzeczywistość glottodydaktyczną, wciąż stawia przed nauczycielami nowe wyzwania. Jak słusznie konstatuje Waldemar Pfeiffer „na naukę języków obcych ma bowiem znaczący wpływ polityka oświatowa władz, środowisko społeczne i szkolne. [...] Decyzje [...] [edukacyjne władzy — D. N.] determinują konieczność modyfikacji metodyk nauczania, a nawet wymuszają konieczność skonstruowania nowych metodyk uwzględniających nowe warunki i inne czynniki determinujące”⁹.

Jednym z takich czynników determinujących konieczność modyfikacji metodyk nauczania są na przykład zmiany w podstawie programowej już na najniższym szczeblu edukacji — wychowaniu przedszkolnym, wprowadzające między innymi obowiązek nauki języka obcego¹⁰. Obowiązek nauki języka obcego na etapie przedszkolnym oraz jego kontynuacja na kolejnych etapach edukacyjnych, przy możliwo-

⁸ Więcej o tym: D. Nowacka, *Nauczanie języka ukraińskiego w Polsce...*, s. 108–118 oraz S. Romaniuk, M. Saniewska, *Op. cit.*

⁹ W. Pfeiffer, *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki*, Poznań 2001, s. 21.

¹⁰ Patrz: *Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli oraz innych form wychowania przedszkolnego*, [w:] Źródło elektroniczne: https://men.gov.pl/wp-content/uploads/2014/08/zalacznik_1.pdf (19.06.2016).

ści wprowadzania nauki kolejnych języków obcych, czyni z polskich uczniów, a potem studentów, osoby wielojęzyczne¹¹. Taka sytuacja, z kolei, determinuje do zrewidowania istniejących metod glottodydaktycznych oraz przygotowania nowych programów kształcenia nauczycieli języków obcych, gdyż coraz więcej osób przystępujących do nauki języka nieojczystego zna już jeden lub dwa języki (ojczyste i nieojczyste), a nie rzadko też kulturę krajów, w których języki te są używane. Wobec tego, w procesie glottodydaktycznym powinny być brane pod uwagę wszelkie umiejętności, nawyki, postawy i oczekiwania ucznia, osoby dwu-, trzyjęzycznej, a może i nawet wielojęzycznej.

Pojawiają się również nowe metodologie, wykorzystujące osiągnięcia badawcze różnych dyscyplin naukowych, pomagające w uskutenianiu procesów glottodydaktycznych. Jedną z nich jest zwrócenie uwagi na umysł ludzki i wykorzystanie jego możliwości i funkcji do efektywnej nauki języków. Nauczanie kompatybilne z możliwościami mózgu opiera się na analizie pracy mózgu w trakcie procesów nabywania, przetwarzania i produkcji języków¹².

Zjawisko wielojęzyczności i związane z nim procesy akwizycji są obecne w filologicznym nauczaniu akademickim. Zastanówmy się wobec tego, jak wygląda nauczanie języka ukraińskiego jako obcego wśród polskich studentów, a konkretnie studentów filologii słowiańskiej KUL¹³.

Filologia Słowiańska KUL zakłada wybór jednej z dwóch równoległych filologii, więc zgodnie z tym zamysłem studenci, wybierający filologię rosyjską, oprócz języka rosyjskiego (3 lata I stopnia i 2 lata II stopnia), mają w programie naukę drugiego języka wschodniosłowiańskiego, języka ukraińskiego (60 godz. na drugim roku I stopnia) oraz trzeciego języka wschodniosłowiańskiego, języka białoruskiego (opcjonalnie dla studentów, którzy wybrali językoznawcze seminarium magisterskie (30 godz. pierwszy rok II stopnia). Natomiast studenci-ukraińscy, oprócz języka ukraińskiego, podejmują równolegle naukę języka rosyjskiego w wymiarze 60 godzin na pierwszym i drugim roku I stopnia, przy 90 godzinach języka ukraińskiego. Oprócz języków kierunkowych, studenci slawistyki wybierają inne języki nowożytnie o różnym poziomie biegłości w ramach lektoratu. Najczęściej wybieranymi językami są: język angielski, niemiecki, włoski i hiszpański.

Wobec powyższych danych, językowy model KUL-owskiego slawisty będzie wyglądał następująco: przeciętny student slawistyki KUL to Polak z językiem polskim jako pierwszym (L1), wybierający specjalność rosyjską — z językiem rosyjskim (L2), na poziomie A2 / B1 podejmujący naukę języka ukraińskiego (L3), a slawista wybierający specjalność ukraińską — z językiem ukraińskim jako L2 i równolegle podejmujący naukę języka rosyjskiego jako L3. Należy również pamiętać o innych językach, nie kierunkowych, pozostających w umyśle uczącego się jako L3+ (język angielski, niemiecki, włoski, hiszpański)¹⁴.

¹¹ Przyjmując, że wielojęzyczność (multilingualism) to zdolność użycia (niekoniecznie perfekcyjna) kilku języków przez daną osobę, wzajemne interakcje tychże języków w umyśle użytkownika oraz całość doświadczeń językowych i kulturowych ich użytkownika składających się na jej/jego kompetencję komunikacyjną.

¹² Zob. pracę E. Petláka, J. Zajcová, *Rola mózgu w uczeniu się*, Kraków 2010.

¹³ Problematyka była poruszana również w: D. Nowacka, *Z problemów akwizycji języka trzeciego u neofilologów. Uwagi wstępne*, [w:] „Roczniki Humanistyczne” 2015, z. 10: *Glottodydaktyka*, t. XLIII, s. 109–120 oraz w wygłoszonych referatach, czekających na publikację w tomach pokonferencyjnych: *Z wpływów międzyjęzycznych u osób wielojęzycznych* oraz *Понедіник, вчорак, сніда. Z problemów akwizycji języka ukraińskiego u rusycystów*.

¹⁴ Należy zwrócić uwagę na brak zgodności terminologicznej dotyczącej zapisu kolejności języków w literaturze przedmiotu. Stosowane bywają kryteria kolejności nabycia, biegłości, intensywności użycia, czy nawet emocjonalnego stosunku do języka. W niniejszej pracy zaproponowano kryterium intensywności użycia.

Na pewno często zadajemy takim osobom pytania dotyczące kontroli nad wszystkimi obecnymi w umyśle językami i zapewne często otrzymujemy odpowiedź, iż bez względu na poziom biegłości osiągnięty w poszczególnych językach, często dochodzi do sytuacji “mieszania się języków”. Czasem wyrazy z innego języka przychodzą na myśl o wiele szybciej, niż te z języka konwersacji, a czasem zdarza się nawet nie-normatywne użycie jednostki leksykalnej albo struktury syntaktycznej, które może zakłócić poprawność wypowiedzi.

Mamy wówczas do czynienia ze zjawiskiem wpływów językowych. Cytując za Zofią Chłopek „obecnie terminem «wpływy językowe» określa się przeważnie odbywające się w umyśle każdego rodzaju oddziaływanie (co najmniej) jednego języka (interjęzyka) na dowolny inny język (interjęzyk). Oddziaływanie to może być nieintencjonalne, kiedy to aktywacja języka niedocelowego przejawia się w jakiś sposób w trakcie użycia języka docelowego bez świadomego udziału użytkownika / uczącego się, albo intencjonalnie, kiedy to dana osoba w sposób celowy i nierzadko kreatywny korzysta z dostępnej jej wiedzy językowej”¹⁵.

Wobec powyższego, w umyśle przeciętnego studenta slawistyki, użytkownika języka trzeciego lub kolejnego, dochodzi do zjawiska wpływów interlingwalnych, sprawiających, że na przykład w trakcie użycia języka ukraińskiego dochodzi do aktywacji innych języków, które rywalizują ze sobą o wpływ na produkcję w języku docelowym. To, z jakiego języka dokonany zostanie transfer, determinowane jest przez szereg czynników indywidualnych. Przyjrzyjmy się zatem przykładom produktów w języku ukraińskim: (wrzesień) — вересень, сентябрь, вжесень, септембрь. Część studentów użyła poprawnej formy вересень wykorzystując nabytą wiedzę języka docelowego, część z powodu braku tej wiedzy skorzystała z “koła ratunkowego” w postaci intencjonalnego transferu formy z języka rosyjskiego, licząc na zbieżność form, spowodowaną bliskim pokrewieństwem językowym. Na produkcję formy вжесень wpływ miał zapewne język ojczysty, również bliski typologicznie, a септембрь przypomina nazwę miesiąca w języku angielskim September, zaadaptowaną na potrzeby produkcji w języku ukraińskim. Jak zatem wyjaśnić różnorodność produktów, dlaczego studenci raz utworzyli formę z wyraźnym wpływem języka polskiego a dlaczego innym razem dokonano, intencjonalnie bądź nieświadomie, transferu z języka rosyjskiego? Zastanówmy się zatem, jakie czynniki w głównej mierze decydują o zaistnieniu wpływów międzyjęzykowych i aktywizacji tego, a nie innego elementu jakiegoś języka w produkcji języka docelowego. Czy działają wspólnie, czy w różnych konfiguracjach?

Do najczęściej wymienianych przez wielu autorów literatury przedmiotu czynników kształtujących wpływy międzyjęzykowe należą¹⁶:

1. Dystans typologiczny;
2. Poziom biegłości w każdym z języków;
3. Poziom aktywacji każdego z języków;
4. Kolejność nabywania języków;
5. Sposoby i konteksty nabywania i używania języków;
6. Status każdego z języków;
7. Funkcje pełnione przez poszczególne języki.

Dystans typologiczny oraz związana z nim koncepcja “psychotypologii”, zaproponowana przez Erica Kellermana w 1983 r., rozumiany jako stopień pokrewień-

¹⁵ Z. Chłopek, *Nabywanie języków trzecich i kolejnych oraz wielojęzyczność. Aspekty psycholingwistyczne (i inne)*, Wrocław 2011, s. 141.

¹⁶ Sporządzono na podstawie cytowanej pracy Z. Chłopek.

stwa genetycznego lub / i formalnego między językami i ustalany na podstawie cech wspólnych, to czynnik kluczowy, warunkujący wpływy międzyjęzykowe. Procesy przetwarzania językowego odbywają się albo na podstawie podobieństwa (pokrewieństwa) rzeczywistego między językami, albo podobieństwa postrzeganego (zakładanego) przez uczącego się języka, które często nie są tożsame z rzeczywistym.

O relewantności tego czynnika w procesach przyswajania języka pisze Jasone Cenoz: „Spośród tych czynników językowych dystans typologiczny okazał się kluczowy w wyborze języka-źródła wpływów. Uczący się zapożyczają więcej form z języka, który jest typologicznie bliższy językowi docelowemu, albo używając pojęcia psychotypologii Kellermana, z języka postrzeganego jako bliższy”¹⁷.

Liczne eksperymenty językowe, przeprowadzone w grupach z osobami co najmniej trzyjęzycznymi, potwierdziły opinię badaczki, że najczęstszym źródłem wpływów u takich osób jest język bliższy typologicznie z językiem docelowym bez względu na to, czy stanowił on L1, czy inny język niedocelowy.

Zastanówmy się teraz, jakie mechanizmy zostaną uruchomione przy produkcji języka ukraińskiego przez Polaka z L1 językiem polskim, uczącego się dodatkowo języka rosyjskiego oraz innych języków nowożytnych? Taka konfiguracja pozostających w umyśle systemów językowych języków w różnym stopniu bliskich typologicznie wzbudzała nawet strach u studentów przed możliwą silną interferencją, jak wspominają: „Na początku bałem się, że równoległa nauka ukraińskiego i rosyjskiego będzie przeszkadzać w nauce każdego z nich. Było dużo pomyłek, mylenie końcówek, także całych słów. Później zaczęło się to uporządkowywać [...]”¹⁸, albo: „Brak motywacji w związku ze strachem, że przez naukę języka ukraińskiego mogę mieć trudności z poprawnym, odruchowym mówieniem po rosyjsku”.

Obawy studentów, związane z nauką dwóch blisko spokrewnionych języków, świadczą o tym, że uczący się mają świadomość możliwości zaistnienia potencjalnych wpływów międzyjęzykowych, utrudniających efektywną naukę języka docelowego. I rzeczywiście, pierwsze miesiące nauki języka ukraińskiego przez rusycystów z poziomem biegłości B1 to była ciągła “walka” językowa, obejmująca wszystkie podsystemy językowe. Tak opisują to studenci: „W początkowej fazie mieszały mi się języki podczas czytania. Język rosyjski mi przeszkadza, fonetyka rosyjskiego też. Ucząc się ukraińskiego wspomagam się językiem polskim”, „Języki kolidują ze sobą. Nie pomagają we wzajemnej nauce”, „Znajomość rosyjskiego przeszkadza w nauce ukraińskiego. Interferencje pojawiają się najczęściej przy odmianie i leksyce”, „Język rosyjski przeszkadza poprzez inną wymowę”.

Największą trudność sprawiała studentom-rusycystom inna, niż w języku drugim (rosyjskim), artykulacja niektórych dźwięków: miękka wymowa głosek szumiących [ж], [ш], [ч], [дж], które w języku ukraińskim są spółgłoskami twardymi¹⁹. Pojawiały się trudności w artykulacji nieakcentowanego [o] jak [a]. Zjawisko “akania” jest wszak cechą charakterystyczną dla języka rosyjskiego²⁰, w literackim języku ukraińskim nie występuje. W sylabie akcentowanej [o] wymawiamy czysto i wyraż-

¹⁷ J. Cenoz, *The Effect of Linguistic Distance, L2 Status and Age on Cross-linguistic Influence in Third Language Acquisition*, [w:] *Cross-linguistic Influence in Third Language Acquisition. Psycholinguistic Perspectives*, red. J. Cenoz, B. Hufeisen, U. Jessner, Clevedon 2001, s. 8.

¹⁸ Cytaty oraz wszelkie dane sporządzono na podstawie ankiet przeprowadzanych wśród studentów slawistyki KUL w latach 2014–2016.

¹⁹ Див.: А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Берковець та ін., *Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика*, Підруч., за ред. А. К. Мойсієнко, Київ 2013, с. 286–287.

²⁰ J. Rieger, *Z dziejów języka rosyjskiego*, Warszawa 1998 s. 43–44.

nie, natomiast w sylabie nieakcentowanej wymawiane jest jak [o] oraz [o do u]²¹. Pojawiały się również pomyłki spowodowane różnicami w wymowie niektórych rosyjskich i ukraińskich dźwięków, odpowiadających podobnym lub identycznym literom, występującym w tych dwóch alfabetach.

L2 (ros.)	L3 (ukr.)	produkt w L3	poprawna forma w L3
е [je]	е [e]		
э [e]	є [je]	яэчня	яєчня
ы [y]	и [y]	зыма, домы, мы	зима, доми, ми
и [i]	і [i]	сниданок, им'я	сніданок, ім'я

Z czasem, wraz ze wzrostem poziomu biegłości zarówno języka ukraińskiego, jak i potencjalnego źródła wpływów, języka rosyjskiego, sami studenci zaczęli odkrywać analogie, wykorzystując je w efektywizacji nabywania języka ukraińskiego, analogie rzeczywiste bądź postrzegane w sposób indywidualny: „Język rosyjski pomaga mi w nauce języka ukraińskiego. Czasami myślę mi się litery, ale zauważyłam, że zdarza mi się to coraz rzadziej. Jeśli chodzi o składnię, budowa zdań przypomina mi rosyjską. Jest mi łatwiej”, „Na początku nauki język rosyjski uczony przez wiele lat przeszkadzał w zapamiętaniu wymowy liter ukraińskich. Pomaga jednak w zapamiętaniu wyrazów poprzez analogie”, „Na początku język rosyjski przeszkadzał, najbardziej w czytaniu. Od jakiegoś czasu nie mam z tym problemu. Czasami zdarza mi się zamienić słówka, ale bardzo rzadko. Im większy poziom języka ukraińskiego, tym mniej błędów z języka rosyjskiego”.

O indywidualnym charakterze procesów przetwarzania językowego świadczą również inne przykłady form niestandardowych, produktów w języku ukraińskim (*септембрь*). Konfiguracja czynników kształtujących wpływ języka niedocelowego (ewentualnie języków niedocelowych) na produkcję takiej formy może opierać się głównie na czynniku niskiej biegłości języków L3 i L2 (czynnik typologiczny nie musiał być dominujący) oraz na wysokim poziomie aktywacji języka niedocelowego (języka angielskiego L3+), nawet należącego do innej rodziny językowej. Poziom aktywacji języka zależny jest przede wszystkim od czasu i intensywności jego używania²². Wobec tego można zaryzykować stwierdzenie, że transfer językowy w postaci przełączenia kodu mógł zaistnieć w sytuacji intensywnej nauki języka angielskiego podczas sesji egzaminacyjnej, co zresztą zostało potwierdzone podczas przeprowadzonego wywiadu z interlokutorem.

Kolejne przykłady produktów studentów w L3 zwracają uwagę na wykorzystanie niedocelowej reguły ortograficznej nie z L2, tożsamej z zasadami pisowni w L3, lecz z L1:

W języku rosyjskim (L2) oraz ukraińskim (L3) nazwy osób ze względu na narodowość, pochodzenie etniczne pisane są z małej litery²³:

L3 (ukr.)	L2 (ros.)	L1 (pol.)	produkt L3
росіянин	русский	Rosjanin	Руський
українець	украинец	Ukrainiec	Українець
поляк	поляк	Polak	Польяк

²¹ О. Пазяк, О. Сербенська, М. Фурдуй, Л. Шевченко, *Українська мова*, Київ 2000, с. 61–62.

²² Z. Chłopek, *Op. cit.*, s. 168.

²³ *Український правотис*, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України, ред. Є. І. Мазніченко, Н. М. Максименко, К. С. Чайка, Київ 2007, с. 59.

Specyfika tego przykładu polega na wykorzystaniu niedocelowej reguły ortograficznej, ale nie z L2 tylko z L1. Pojawia się pytanie: dlaczego? Czy błędy w pisowni w języku ukraińskim można wytłumaczyć brakiem utrwalonych zasad pisowni drugiego języka (rosyjskiego)? Jeżeli tak, to dokonano transferu odpowiednich zasad z języka ojczystego, w którym pisownia dużej litery jest poprawna.

Należy wystrzegać się traktowania wpływów interlingwalnych jako zjawiska wyłącznie negatywnego. Efekty wpływów w postaci produktów mogą mieć charakter zarówno pozytywny jak i negatywny. Produkty wytworzone w procesie transferu pozytywnego są trudno weryfikowalne, gdyż występują w postaci normatywnej języka docelowego. Produkt, będący wynikiem interferencji, występujący w postaci omyłki lub błędu, jest łatwiejszy do zaobserwowania, i już na podstawie samej formy jesteśmy w stanie określić źródło wpływów.

Do zjawiska wpływów interlingwalnych dochodzi w sytuacji niedostatecznego opanowania systemu języka docelowego, kiedy uczący się sięga po „koło ratunkowe” w postaci analogicznego elementu innego znanego języka (niedocelowego lub ojczystego) przy założeniu rzeczywistego lub postrzeganego podobieństwa (pokrewieństwa) między językami. W większości przypadków studenci slawistyki uczący się ukraińskiego, sięgali po pomoc do blisko spokrewnionego języka rosyjskiego, wywodzącego się z tej samej grupy języków wschodniosłowiańskich. W takich przypadkach czynnik dystansu typologicznego ma swoje uzasadnienie. Jednak w przypadku braku możliwości skorzystania z analogii języka niedocelowego bliższego typologicznie, z powodu niskiego poziomu biegłości językowej, studenci często, być może nawet intencjonalnie, zwracali się do języka pierwszego, bazowego. Sięgnięcie po pomoc jest strategią całkiem słuszną i pozytywną, jednak skutki w postaci produktu mogły okazać się negatywne (*вжесень, Польяк*).